

Un projecte de:
cinēma d'escola valenciana

BERLANGA

(SECUNDÀRIA)

ORGANITZA:

À Punt
TELEVISIÓ · RÀDIO · WEB

escola valenciana
activistespelvalencia.org

COL·LABORA:

Berlanga FILM
MUSEUM

BERLANGA

El cinema és un art relativament jove. Saps en quin any es va rodar la primera pel·lícula? I la primera pel·lícula espanyola?

Luis García-Berlanga va ser un dels directors de cinema més respectats i estimats de la cinematografia espanyola del segle XX, un artista genial amb un estil únic, personalíssim, que va influir de manera definitiva a diverses generacions d'espectadors i de cineastes.

El seu nom complet era Luis García-Berlanga i Martí. Va nèixer a València el 12 de juny de 1921 i va ser alumne del col·legi de jesuïtes Sant Josep de València, una escola reservada a les famílies més influents de la ciutat.

Va participar en dues guerres, la Guerra Civil Espanyola i la II Guerra Mundial. En la Guerra Civil va ser reclutat per l'anomenada «Quinta del Biberó» quan tenia només 17 anys, amb un destacament a la serra de Terol. En la II Guerra Mundial es va enrolar com a soldat de la División Azul i va servir a les estepes russes

Afortunadament, tot i que en els dos casos es va trobar en els fronts més durs de la guerra, mai no hagué d'enfrontar-se directament amb l'enemic.

Després d'aquestes experiències va estudiar dret i filosofia a la Universitat de València i, mentre estudiava, va començar a escriure guions amb la intenció de fer pel·lícules.

Berlanga mai no es va identificar amb cap partit polític, però va participar a la Guerra Civil de part dels republicans. En canvi, en la II Guerra Mundial es va enrolar voluntàriament a l'exèrcit franquista i va lluitar de part dels nazis. Aquesta situació particular té diferents explicacions molt interessants. Potser tens curiositat i vols buscar informació sobre les raons que el dugueren a prendre aquestes decisions i debatre-les amb els teus companys.

El 1947 es va traslladar a Madrid a la recerca de la seua verdadera vocació, el cinema, i es va inscriure a l'Instituto de Investigaciones y Experiencias Cinematográficas, la primera escola oficial de cinema que hi hagué a Espanya, en la qual va començar a rodar curtmetratges.

El seu primer llargmetratge es va titular *Esa pareja feliz* i el va dirigir amb Juan Antonio Bardem l'any 1951.

És autor de més d'una vintena de pel·lícules, algunes de les quals, com *El Verdugo*, *Plácido o Bienvenido*, *Mister Marshall*, estan considerades verdaderes obres mestres.

Luis García-Berlanga va morir el 13 de novembre de 2010 i va deixar una empremta indeleble en la història del cinema espanyol

BERLANGUIÀ

En el diccionari de la Real Academia Española de la Lengua trobem el terme *berlanguiano*:

“Berlanguiano: berlanguiano, na. adj. 1. Perteneiente o relativo a Luis García Berlanga, cineasta español, o a su obra. Estudios berlanguianos. 2. Que tiene rasgos característicos de la obra de Luis García Berlanga. Una situación berlanguiana.”

Una situació berlanguiana és una situació extravagant, exagerada, ridícula, tan absurda que sembla inversemblant.

A Berlanga mateix li agradava comparar el seu cinema amb les Falles, plenes de sàtira política i social i alhora tendres amb els personatges.

Com quan ens fan una caricatura amb els trets ridículs i desproporcionats, tot i que no ens hi podem deixar de reconèixer.

El gènere que millor defineix les pel·lícules de Berlanga és la sàtira. La sàtira és un estil o gènere literari que es remunta a la literatura grega i llatina i té una llarguíssima tradició també a la literatura clàssica espanyola.

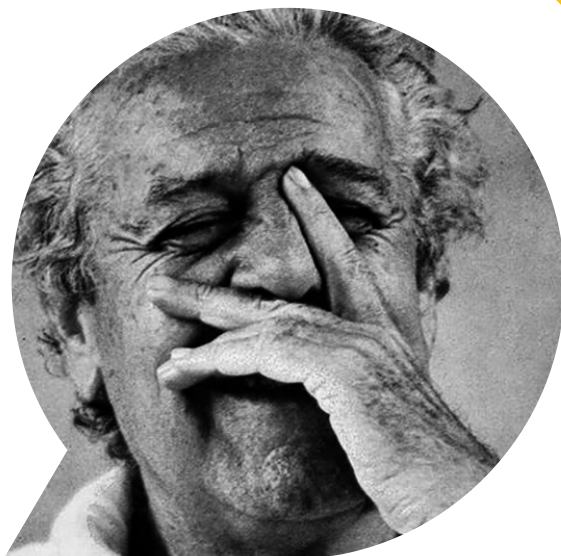
El referent més important de la literatura valenciana en aquest gènere és Josep Bernat i Baldoví. Va escriure sainets, setmanaris d'humor i els primers llibrets de Falles, a principis del segle XIX. Les seues obres tenen molt a veure amb l'humor de Berlanga. Sarcàstiques, bufes i sense pretensions, amb un estil popular que pot semblar descuidat.

També podem trobar en Berlanga un traç de l'humor fusterià, irònic i descregut, pessimista però mai cínic. A més a més, i curiosament, si investigues un poc t'adonaràs que Berlanga i Fuster comparteixen més d'una curiositat biogràfica.

Fes una recerca i trobaràs fàcilment quins són els elements que defineixen la sàtira, així els podràs reconèixer quan veges les pel·lícules de Berlanga.

Les històries de Berlanga estan basades en situacions senzilles, sense grans complicacions, però de gran importància per al personatge protagonista, que es veu desbordat pels esdeveniments, atrapat per la burocràcia, els costums, la moral i els contrasentits.

"Todas mis películas han tratado de alguien que quiere conseguir algo y no lo logra porque la sociedad se lo impide."

Igual que existeix la paraula berlanguià, hi ha les paraules kafkià, quixotesc, almodovarià, fusterià... De vegades una obra, un artista o un personatge són tan particulars que ens ajuden a definir, matisar i expressar la nostra realitat. Coneixes l'origen de les paraules kafkià, quixotesc, almodovarià? Per a què les fem servir?

▶ PLA SEQÜÈNCIA

És habitual que en les escenes de les pel·lícules de Berlanga participen molts personatges d'una manera que sembla caòtica però que està perfectament planificada, tot buscant un efecte naturalista que s'assembla molt a la improvisació i al «desordre de la realitat».

Per a aconseguir aquest efecte, Berlanga feia ús d'una tècnica anomenada pla seqüència.

“Siempre he querido que mis películas sean un trozo de vida y no una ficción, por eso me lancé al plano secuencia, resultón por su movimiento interior, por la fluidez que imprime a la escena y por su humanización. No me interesan los esteticismos ni la perfección técnica.”

Habitualment una escena cinematogràfica es roda o es grava de manera fragmentada, fent servir diferents plans (primers plans, plans mitjans, plans generals) que s'acoblen en el muntatge i que donen aparença de continuïtat.

El pla seqüència, en canvi, és un pla amb el qual es roda tota l'escena sense cap tall, d'una sola vegada, on, si escau, es fa servir el moviment de la càmera per a seguir als personatges, incidir en alguns detalls o canviar l'angle i la grandària de l'enquadrament.

Tria una escena d'una pel·lícula qualsevol i compta quants plànols té (cada vegada que la càmera talla i canvia de pla per a mostrar un personatge, un detall o un escenari, per exemple). Després fes el mateix en una escena de El verdugo o de La vaquilla. Quines diferències hi trobes?

LA CENSURA

La mordacitat, la irreverència i la crítica política i social implícites en les seues pel·lícules van fer de Berlanga una diana de la censura franquista.

Què vol dir mordacitat? I irreverència?

La censura era un organisme oficial del govern de la dictadura franquista que revisava i examinava el contingut de les obres de qualsevol tipus destinades al públic i a través del qual s'assegurava que els plantejaments polítics, morals o religiosos de les obres eren afins als del règim. En cas contrari, elsensors podien obligar a canviar el contingut i inclús a prohibir l'obra.

Totes les pel·lícules que Berlanga va rodar durant la dictadura van estar sotmeses a l'escrutini de la censura, que el va obligar a canviar o eliminar moltes escenes i diàlegs. Fins i tot li van prohibir tres pel·lícules completes després d'haver-ne llegit els guions, pel·lícules que mai es van arribar a rodar.

Alhora, però, cal destacar l'astúcia i la intel·ligència de Berlanga i Rafael Azcona, un dels guionistes més fidels i autor, junt amb Berlanga mateix, de les seues millors pel·lícules, per a burlar-se de la censura i construir escenes carregades de crítica i sentit polític, tan subtils que passaven desapercebudes en els ulls delsensors.

Fer cinema no és fàcil. Berlanga tenia molts projectes que mai va poder dur a terme per raons diverses, però les tres pel·lícules que mai es van rodar per la prohibició de la censura s'anomenaven *Los gancheros*, *A mi querida mamá el día de su santo* i *La demolición*. En honor i record de Berlanga, per què no t'ajuntes amb un grup de companys i inventeu alguna història amb un d'aquests títols?

AUSTROHÚNGARO

Excepte en *Esa pareja feliz*, en totes i cadascuna de les pel·lícules de Berlanga algun dels personatges diu en algun moment la paraula austrohúngaro.

“Al llegar a mi cuarta película, comprobé que en las dos anteriores, por azar, había metido la palabra austrohúngaro, que ya de por sí es muy rara, y había salido de una manera lúcida en esas películas. Entonces me dije: «voy a adoptar esa palabra tan divertida que ya ha salido dos veces» y la adopté como fetiche, como palabra talismán.”

Aquesta paraula es va convertir en el segell de les pel·lícules de Berlanga, en una senya d'identitat, en un acudit propi. I en cadascun dels guions, Berlanga havia de buscar la manera que almenys un dels personatges acabara dient austrohúngaro per qualsevol motiu.

Hui en dia la paraula austrohúngaro ens sona estranya i llunyana, però en el segle XIX i a principis del XX era una paraula completament normal. Ara ja només la trobem al llibres d'història... I a les pel·lícules de Berlanga. Investiga, pregunta, parla amb els companys... Què vol dir austrohúngaro?

Ací tens una pista en forma de pregunta:

En quina pel·lícula de Berlanga es diu per primera vegada austrohúngaro? Si trobes l'escena on apareix entendràs de seguida què vol dir.

Berlanga no ha sigut l'únic director de cinema que ha signat les seues pel·lícules amb alguna particularitat. Alfred Hitchcock, per exemple, apareix ell mateix en totes les seues pel·lícules. Pedro Almodóvar sempre inclou el seu germà, Agustín Almodóvar, que també és productor, com a actor secundari d'alguna escena. Tal com el austrohúngaro de Berlanga, trobem que en totes les pel·lícules de John Landis algun dels personatges diu «ens veiem dimecres que ve». Jimmy the Crow, un corb amaestrat que va fer més de 1000 pel·lícules, apareix en totes i cadascuna de les pel·lícules de Frank Capra. Altres directors tenen signatures menys anecdòtiques, més estilístiques, com la del director japonés Yasuhiro Ozu. Tots els plans de totes les pel·lícules de Ozu són fixes, sense cap moviment i estan rodats amb lents de 50 mil·límetres.

▶ BIENVENIDO, MISTER MARSHALL (1953)

Bienvenido, Mister Marshall va ser el primer llargmetratge que va dirigir Berlanga en solitari, amb un guió de Berlanga, Juan Antonio Bardem i Miguel Mihura. És una de les pel·lícules més conegudes de Berlanga i va guanyar dos premis al festival de Cannes.

El Festival Internacional de Cinema de Cannes és un dels festivals més importants i prestigiosos del món.

Bienvenido, Mister Marshall conta la història de Villar del Río, un poblet de la meseta castellana que viu miserablement la postguerra en els anys 50. Quan els veïns de Villar del Río, capitanejats per un alcalde ignorant i fàcil d'enganyar, a qui dona vida l'actor Pepe Isbert, un dels actors més populars del cinema espanyol dels anys 40 i 50, s'assabenten que una comitiva de diplomàtics estatunidencs es proposa visitar el poble, decideixen organitzar-se per a impressionar els nous visitants, amb l'esperança d'obtenir beneficis de l'anomenat Pla Marshall, que poden contribuir a millorar la seua malparada economia.

Com volen impressionar els visitants, els veïns s'organitzen per a redecorar els carrers, disfressar-se i oferir una mena de teatre que s'adapte a les idees tòpiques que els americans tenien sobre els espanyols de l'època, més propis dels estereotips andalusos i que res tenen a veure amb la realitat de Villar del Río.

Al mateix temps, somien ells també amb tòpics que imaginaven de la història i la cultura dels Estats Units, que només coneixien per les pel·lícules de Hollywood, tan allunyada de la seua miserable realitat.

“Pepe Isbert era un verdadero monstruo como actor. Tenía una forma única de estar, de hablar, de mirar, de moverse. Nunca le tuve que explicar un personaje, lo cual era una gran ventaja para mí, porque yo nunca sé qué decir a los actores sobre sus personajes. Se aprendía el papel enseguida y se amoldaba muy bien a mis improvisaciones.”

Saps que va ser el Pla Marshall? Potser tens interès de fer una recerca sobre aquest tema que segur que t'ajudarà a entendre un poc més la pel·lícula i les circumstàncies d'Espanya dels anys 50.

▶ PLÁCIDO (1961)

Plácido és una pel·lícula de 1961, la primera col·laboració de Berlanga amb el guionista Rafael Azcona. És una de les pel·lícules emblemàtiques del director i va ser candidata als premis Oscar.

Plácido, un home treballador i honrat, es veu enfrontat amb els bancs, els notaris i les institucions de la ciutat abans que l'embarguen. És la Nit de Nadal. El protagonista, Plácido, acaba de comprar un motocarro a crèdit. Si no vol perdre el motocarro, que és el seu mitjà de vida, aquesta mateixa nit ha de pagar la lletra del préstec, i no té prou diners.

Al mateix temps, amb el patrocini d'una empresa que fa olles a pressió, un grup de beates ha organitzat una subhasta amb artistes de segona vinguts de Madrid i amb les famílies riques de la ciutat sota el lema «ponga un pobre en su mesa», amb la qual cada família ha de convidar un indigent a passar el sopar de la Nit de Nadal.

Per si fora poc, la mateixa nit hi ha una cavalcada i una retransmissió radiofònica que va explicant com es desenvolupa l'esdeveniment. L'encarregat d'organitzar totes aquestes activitats ha contractat Plácido i el seu motocarro perquè passege per tota la ciutat una enorme estrella nadalenca.

Però tot comença a eixir malament i, per cada incident, Plácido i el seu motocarro són reclamats per a solventar el problema, de manera que Plácido, amb la seua bona voluntat i la impossibilitat de dir que no, acaba embolicat en tots els destrellats que es succeeixen en la nit berlanguiana per excel·lència. Arribarà a temps de pagar la lletra del motocarro?

Plácido es troba amb aquesta paradoxa: el seu motocarro es fa indispensable per a solventar els problemes de tota la ciutat la Nit de Nadal, però alhora ell mateix es troba en problemes per a pagar la lletra del motocarro, sense el qual el seu treball i el seu mitjà de vida i de la seua família es veuen amenaçats... Què penses d'aquesta situació?

LA VAQUILLA (1985)

La vaquilla va ser una de les pel·lícules més exitoses de Berlanga, una comèdia amarga sobre la Guerra Civil on, com hem vist, el director havia participat de molt jove. La idea de Berlanga és oferir una visió amarga de la guerra, però sent fidel al seu estil i al seu sentir: evidenciar l'absurde i l'esperpent de la contesa.

En una trinxera del front hi ha un batalló de soldats del bàndol republicà. Un centenar de metres més enllà, en una altra trinxera, estan els soldats del bàndol franquista. En la banda de la trinxera franquista hi ha un poblet que ha de celebrar les festes patronals, en les quals faran els típics bous al carrer amb una vaqueta, com solen fer a tants pobles de Terol i de València.

Els soldats republicans fa setmanes que no tenen quasi menjar i, quan saben que en les festes hi haurà una vaqueta, se'ls acudeix disfressar-se de soldats franquistes, creuar les línies enemigues i arribar al poble amb la finalitat de furta la vaqueta i dur-la al seu costat de les trinxeres... Per a menjar-se-la!

D'una banda, hi ha un poble enmig d'una guerra civil, que té l'enemic a pocs quilòmetres de distància, però que no vol renunciar a les festes patronals. I, de l'altra, un batalló tan fart de la guerra i tan famolenc que està disposat a arriscar la vida per tal de poder a tornar a menjar alguna cosa que no siga sardines de llauna.

BERLANGA FILM MUSEUM

El Berlanga Film Museum és un recurs en línia de l'Institut Valencià de Cultura dedicat al cineasta en què podràs trobar molta informació sobre la seua vida i les seues pel·lícules, fotografies, crítiques i documents.

Ací tens l'enllaç al lloc: <https://berlangafilmmuseum.com/>

EL VERDUGO (1963)

El verdugo és una altra de les grans pel·lícules de Berlanga, una comèdia negra que va guanyar el premi de la crítica al Festival Internacional de Cinema de Venècia al 1963.

El jove José Luis no troba núvia perquè, quan les dones s'assabenten que treballa en una funerària, li fugen espantades. A Carmen li passa una cosa pareguda: no troba núvio perquè quan els homes s'assabenten que és la filla del botxí, també peguen a fugir.

D'una manera casual, coses de la feina, José Luis coneix el botxí, Amadeo, i la filla Carmen, amb qui comença una relació sentimental. La relació es complica quan Carmen queda embarassada: hauran de casar-se. Però com que no tenen diners es veuen obligats a viure amb Amadeo.

Al mateix temps, Amadeo està esperant que li donen un pis de nova construcció, que té adjudicat precisament per ser el botxí. Però Amadeo està a punt de jubilar-se i el pis encara no està acabat. Si es jubila abans que l'acaben, no se'l podrà quedar.

Amb aquesta situació, Carmen i Amadeo s'empenyen que José Luis accepti el mateix el treball de botxí, de manera que puguin conservar el pis, amb l'esperança que, al cap i a la fi, José Luis mai no haurà de trobar-se en la situació d'ajusticiar ningú.

Però, a José Luis, la idea d'acabar amb la vida d'algú amb les seues pròpies mans l'espanta tant o més que quedar-se sense el pis i sense diners, vivint per sempre a ca Amadeo. Sobretot el dia que, finalment, el reclama la guàrdia civil per a exercir la seua nova i trista professió.

El verdugo és de 1963. Fins a quin any penses que hi va haver pena de mort a Espanya?

Allà on existeix la pena de mort, sempre hi ha qui s'encarrega d'executar els condemnats. Coneixes alguns països on actualment existeix la pena de mort?

“Que quede claro que *El verdugo* no solo es un alegato contra la pena de muerte, que lo es, sino que también quiere explicar las trampas invisibles que nos tiende la sociedad para reducir nuestra libertad.”

GUIONS DE LES PEL·LÍCULES DE BERLANGA

En aquest enllaç pots trobar molts guions de Berlanga digitalitzats en PDF, a través de la pàgina del mateix Berlanga Film Museum:

<https://berlangafilmuseum.com/archivo/guiones/>

Si tens l'oportunitat i la curiositat de veure alguna d'aquestes pel·lícules i contrastar-la amb la lectura del guió, pots aprendre moltíssim sobre cinema, de com s'escriu i com es fa una pel·lícula, amb la qual cosa podràs gaudir de l'experiència del cinema per partida doble!

FILMOGRAFIA DE BERLANGA

Pots trobar les pel·lícules de Berlanga en diferents plataformes de continguts audiovisuals, a biblioteques, en el servei de préstecs de l'arxiu fílmic de l'Institut Valencià de Cultura o, si tens la sort de tindre'n encara alguna prop de casa, a les tendes de lloguer de DVD. I no perdes l'esperança de veure-les en una pantalla de cinema. Si hi pares atenció, potser les trobes en la programació de la Filmoteca de València!

CURTMETRATGES

Tres cantos (1948)
Paseo por una guerra antigua (1948)
El circo (1949)
Se vende un tranvía (1959).
Com a guionista.
Les quatre vérités (1963)
El sueño de la maestra (2002)

LLARGMETRATGES

Esa pareja feliz (1951).
Codirigida amb Juan Antonio Bardem.
Bienvenido, Mister Marshall (1953)
Novio a la vista (1954)
Calabuch (1956)
Los jueves, milagro (1957)
Plácido (1961)
El verdugo (1963)
Las pirañas (1967)
¡Vivan los novios! (1970)
Grandeur nature (1973)
La escopeta nacional (1978)
Patrimonio nacional (1981)
Nacional III (1982)
La vaquilla (1985)
Moros y cristianos (1987)
Todos a la cárcel (1993)
París-Tombuctú (1999)

Un projecte de:

cinēma d'escola valenciana

ORGANITZA:

À Punt
TELEVISIÓ · RÀDIO · WEB

ēscola valenciana
activistespelvalencia.org

COL·LABORA:

**GENERALITAT
VALENCIANA**
Conselleria d'Educació,
Cultura i Esport

INSTITUT
VALENCIÀ
DE CULTURA

Berlanga FILM
MUSEUM

malabar
servels gràfics i editorials

